

MOSES GASTER ȘI COLECȚIA SA DE POVEȘTI POPULARE ALE ȚIGANILOR DIN ROMÂNIA*

Virgiliu FLOREA**

„A genuine Romani scholar
and a collector in the first rank...”
(Dora E. Yates)

Abstract

The present paper refers to the activity of Moses Gaster (1856-1939), the great Romanian-born Jewish scholar, in the field of Gypsyology. His activity as a gypsyologist was encouraged by Franz Miklosich (1813-1891), the eminent Austrian Slavist, and consists mainly in five folktales collected by Moses Gaster from the gypsies of Bucharest in 1876 and 1877. These folktales have been partially taken to account by Franz Miklosich and Gaster himself; the latter published them in Romanian and foreign reviews (in German). Yet, the complete turning to account, by publishing, of the five folktales is achieved in England, Moses Gaster's adopted country after he has been unfairly expelled from Romania (1885). Due to financial difficulties as well as to difficulties encountered in the process of editing the original text, the folktales collected by Moses Gaster were actually published between 1931 and 1938; in this period they were consecutively published, with the contribution of several great British specialists, in the famous "Journal of the Gypsy Lore Society", a journal in which the scholar also published some parts of the history of the gypsies of Romania, a field for whose drawing up he had militated in his rich correspondence, unpublished until now, with Romanian and British interlocutors. Mention should be made on the fact that this correspondence includes some theoretic and methodological remarks concerning the collection and publication of the folktales gathered from the Romanian gypsies. Finally, our paper refers to the humanitarian attitude that Moses Gaster had towards English gypsies, for whom he publicly stood up when the local authorities of Epsom Downs banned their settling down in this famous resort.

Keywords: Moses Gaster, gypsies of Bucharest, Romanian gypsy folktales, Romanian and British gypsyologists.

* De activitatea de Țiganolog a lui M. Gaster ne-am ocupat, mai pe scurt, și cu alte ocazii. V., în acest sens, *M. Gaster și cercetările sale asupra folclorului țigănesc (secolul al XIX-lea)*, în „Tribuna”, Sibiu, serie nouă, II (1990), nr. 41 din 11 octombrie, p. 6 și, respectiv, vol. *Nemzetiség – Identitás. A IV. Nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia előadásai. Ujváry Zoltán közreműködésével szerkesztette: Eperjessy Ernő – Krupa András, Békéscsaba – Debrecen, 1991, p. 175-180.*

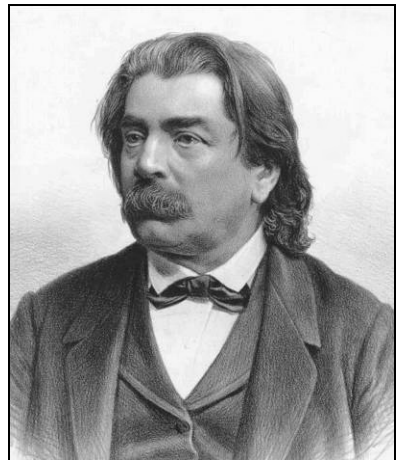
** Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca – România.

Cuvinte-cheie: Moses Gaster, țigani din București, povești populare ale țiganilor români, țiganologi români și britanici.

Exceptând lucrarea despre țigani, mai mult o lucrare de istorie, a lui Mihail Kogălniceanu¹, cercetarea sistematică a folclorului țigănesc din România a început în 1878, odată cu publicarea, în Tipografia Societății Academice Române (Laboratorii români), a colecției *Probe de limba și literatura țiganilor din România* a profesorului bucureștean Barbu Constantinescu², doctor în filosofie al Universității din Leipzig, membru al Societății Etnografice din Paris. Fără a dispune de prea multe dovezi, putem presupune că această colecție ar fi fost rezultatul îndemnurilor venite din partea celebrului slavist austriac Franz Miklosich, profesor, de origine slovenă, la Universitatea din Viena, membru de onoare al Academiei Române, ale cărui „erudite lucrări” asupra țiganilor sunt citate de Barbu Constantinescu la note, semn că ele vor fi exercitat o anumită influență asupra folcloristului român.

Moses Gaster

Franz Miklosich

De altfel, influența lui Franz Miklosich, pe care Barbu Constantinescu avea să-l cunoască, în 1879 (deci după apariția

¹ Cf. M. Kogălniceanu, *Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des Cigains*, Berlin, 1837.

² Pentru care, cf., câteva date, la Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, vol. I, București, Editura Saeculum I.O., 1998, p. 187 (art. „Constantinescu Barbu”). Dintre reeditări, v., în special, Barbu Constantinescu, *Probe de limba și literatura rromilor din România*. Ediție îngrijită de Gheorghe Sarău ș.a., Cluj-Napoca, Editura Kriterion, 2000.

colecției sale), la Congresul orientaliștilor de la Florența, pare să se fi manifestat și indirect, prin mijlocirea unor învățați români, aflați în legătură strânsă cu lingvistul austriac. Primul dintre aceștia era B. P. Hasdeu, căruia Miklosich îi cerea material asupra țiganilor din România încă din 1874³, fără însă ca învățatul român să-i poată satisface dorința, întrucât „nu există nimic de acest fel, în afară de broșura extrem de superficială a lui Kogălniceanu și de foarte suspectul dicționar al lui Vaillant”⁴. N-ar fi însă exclus ca, pornind de la absența cercetărilor de specialitate asupra limbii și folclorului țigănesc din România, B. P. Hasdeu să-l fi îndemnat pe Barbu Constantinescu, la sugestia lui Franz Miklosich, să umple acest gol⁵, după cum pare s-o indice o scrisoare pe care Hasdeu i-o trimitea lui Miklosich la 12 mai 1878⁶. Supoziția ar fi cu atât mai plauzibilă, cu cât o parte a culegerii lui Barbu Constantinescu a fost publicată în

³ Cf. B. P. Hasdeu și contemporanii săi români și străini (Corespondență primită). Text stabilit, traduceri și note de Nicolae Mecu, Viorica Nișcov, Al. Săndulescu, Mihai Vornicu. Coordonare și studiu introductiv: Al. Săndulescu, vol. I, București, Editura Minerva, 1982, p. 378-379: Scrisoare a lui Franz Miklosich din 12 iunie 1874.

⁴ Cf. B. P. Hasdeu și contemporanii săi români și străini (Corespondență emisă și primită). Text stabilit, traduceri, note și indice de Crina Bocșan-Decusară, Nicolae Mecu, Mihai Mitu, Viorica Nișcov, Al. Săndulescu. Coordonare și postfață: Al. Săndulescu, vol. III, București, Editura Minerva, 1984, p. 56-57: Scrisoare a lui B. P. Hasdeu către Franz Miklosich din 15 iulie 1874, în care este menționată și lucrarea lui J. A. Vaillant, *Grammaire, dialogues et vocabulaire de la langue des Bohémiens ou Cigains*, Paris, 1868, citată, cu mici deosebiri, și în vol. I al corespondenței B. P. Hasdeu, p. 379.

⁵ Cf. B. P. Hasdeu și contemporanii săi..., vol. I, p. 378-379: Scrisoare a lui Franz Miklosich din 12 iunie 1874: „Vă rog să socotiți cele trei studii ale mele despre țigani ca pe o mărunță dovadă a recunoștinței mele și să-mi îngăduiți să leg de ele o rugămintă, și anume aceea de a-mi trimite, dacă e posibil, din țara dv. câteva probe de limbă vorbită de țiganii de acolo. V-aș rămâne pentru aceasta foarte recunoscător. Sau există oare perspectiva ca vreunul din compatrioții dv. să facă, în viitorul apropiat, din limba țiganilor obiectul vreunei cercetări speciale? Cel care ar semăna așa ceva și-ar cuceri în lingvistică un merit nu lipsit de însemnătate. Vaillant este inutilizabil”.

⁶ Cf. B. P. Hasdeu și contemporanii săi..., vol. III, p. 57-58: Scrisoare a lui B. P. Hasdeu către Franz Miklosich din 12 mai 1878: „Je vous envoie demain par poste le volume de la *Columna* pour l'année expirée, où il se trouve tout ce qu'y a été publié relativement aux Tsigans [...]. Mon ami B. Constantinescu, le seul tzigane en Roumanie, possède une foule de matériaux de toute espèce, et il m'a promis depuis longtemps de vous l'envoyer en masse, mais son péché est d'être diablement paresseux. Je ne cesserai pas de le presser”.

„Columna lui Traian”, prestigioasa revistă a lui B. P. Hasdeu, încă în 1877⁷, cu un an înainte de apariția volumului propriu-zis.

Cel de al doilea învățat român care ar fi putut mijloci o influență din partea lui Franz Miklosich asupra lui Barbu Constantinescu era mai tânărul cărturar de atunci M. Gaster⁸, după cum însuși a mărturisit-o în mai multe rânduri: „Dar un prieten al meu de odinioară, Barbu Constantinescu, care, *la sugestia mea*, a făcut, cu mulți ani în urmă, o colecție de povești ale țiganilor români”⁹ etc. sau: „Cu mulți ani în urmă, când am venit în contact personal cu Dl Barbu Constantinescu, *pe care îl interesasem, inițial, în țigani și poveștile lor*, al cărui rezultat a fost colecția sa...”¹⁰

Nu știm astăzi în ce măsură Barbu Constantinescu și-a datorat apreciată sa colecție de folclor țigănesc lui M. Gaster, de vreme ce nu-i mulțumea nici acestuia în introducere, limitându-se „a exprima via mea recunoștință tuturor cari m-au ajutat în aceste cercetări”¹¹. Știm însă că cercetările similare ale lui M. Gaster erau concomitente cu cele ale lui

⁷ Cf. „Columna lui Traian”, VIII (1877), nr. 10-11, p. 605-620. V. și B. P. Hasdeu și contemporanii săi români și străini, vol. I, p. 190; Scrisoare a lui M. Gaster către B. P. Hasdeu din 31 mai 1878: „Asemenea și dnu[l] prof. Miklosich roagă [...] să binevoiiți a îi trimite nr. 10-11 al *Columnei* pentru cuprinsul *Poeziei poporane a țiganilor* de dr. Constantinescu”.

⁸ Asupra căruia cf., în special, I. C. Chițimia, „Contribuția lui M. Gaster în domeniul folclorului”, în vol. său *Folcloriști și folcloristică românească*, București, Editura Academiei, 1968, p. 273-326, respectiv Virgiliu Florea, *Dr. M. Gaster, omul și opera*. Reconstituiri biobibliografice, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2008.

⁹ Cf. Scrisoare a lui M. Gaster către T. W. Thompson din 12 aprilie 1922. Ca și celelalte documente la care ne vom referi, se păstrează în arhiva M. Gaster de la University College din Londra, secțiunea „Special Collections”. De proporții impresionante, se păstrează aici, cum am arătat și cu alte ocazii, atât corespondența primită de M. Gaster, cât și copii, de mână și apoi la mașina de scris, ale propriilor sale scrisori.

¹⁰ Cf. M. Gaster, *An interesting incident*, articol pe care marele învățat l-a trimis, la 11 ianuarie 1938, d-nei Dora E. Yates, cu scopul de a-l publica în numărul jubiliar, din vara aceluși an, al lui „Journal of the Gypsy Lore Society” (JGLS), în care a și apărut, sub titlul *Perilous Collecting*, p. 94-95.

¹¹ Oricum, relațiile dintre cei doi învățați erau apropiate. Ca dovadă, la apariția cărții lui Barbu Constantinescu, M. Gaster trimite o recenzie la „Convorbiri literare”, pe care însă Iacob Negruzzi o respinge de la publicare, „din cauza prea multor greșeli de limbă” pe care le conținea (Virgiliu Florea, *Prieteni români ai lui M. Gaster. Cercul „Junimii” bucureștene* (cap. „Iacob Negruzzi”), Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1997, p. 98-100).

Barbu Constantinescu și se datorau, de data aceasta în mod sigur, influenței nemijlocite venite din partea lui Franz Miklosich. În timp, ele se înscriu în vremea studiilor de la Breslau ale lui M. Gaster (1873-1880), când acesta, bine informat (cum era cunoscut printre colegii săi teologi), va fi luat cunoștință, cu siguranță, de lucrările lui Franz Miklosich asupra dialectelor și migrației țiganilor europeni, care începuseră să apară de prin anul 1872¹².

Deja introdus în studii filologice, M. Gaster nu avea doar reputația de a fi bine informat, ci și pe aceea de a fi plin de inițiative. În consecință, se hotărăște a-l vizita el însuși pe marele slavist de la Universitatea din Viena. Iată cum evocă M. Gaster, la bătrânețe, detaliile acestei importante vizite, pe care le desprindem din amintirile englezești, rămase în manuscris, ale marelui învățat: „Încerc acum să mă întorc la anul 1877. Era în timpul războiului ruso-turc, care a devenit, după aceea, un moment hotărâtor în istoria României. Studiam, pe atunci, la Breslau și mă întorceam acasă, în vacanță. Aceasta ținea, ca întotdeauna pe continent, în jur de patru luni, așa că, după ce fusesem câțiva ani la Breslau, mă întorceam acasă, prin Viena. Acolo m-am dus să-l văd pe profesorul Miklosich. Încă nu-mi terminasem studiile universitare, dar îmi începusem deja activitatea pe tărâmul filologiei românești. Am descoperit că aceasta era atât de vizibil legată de limba slavonă, încât am învățat să citesc literele chirilice, în care erau scrise vechile cărți și documente, și am învățat, de asemenea, să prețuiesc marea valoare științifică a profesorului Miklosich. Cred că încă nu aveam 21 de ani când m-am dus să-l vizitez. M-a primit cu cea mai deplină amabilitate. Era, dacă bine îmi amintesc, un om rafinat, scund, cu mustață stufoasă, față rotundă și foarte cumsecade. Părea să fie interesat în ceea ce aveam să-i spun, ca și în munca mea și mi-a spus, pe neașteptate, că se ocupa de studiul țiganilor. Din România nu-i venise nici un fel de material. Avea Paspati¹³ și alte lucrări, dar nimic din România. Așa că mi-a sugerat să-i adun material țigănesc și mi-a dat, cred, unul din cele două volume din a sa *Gramatică comparativă a limbilor slave*. Mai târziu, și-a menținut amabilitatea față de mine, trimițându-mi, pe

¹² Cf. Franz Miklosich, *Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europa's*, Viena, vol. I-VIII, 1872-1877.

¹³ Cf. Alexandre G. Paspati, *Études sur les Tchinghianés ou Bohémiens de l'Empire Ottoman*, Constantinople, 1870.

urmă, marele său *Lexicon paleo-slavon*, pe care l-am folosit neîncetat, de atunci încoace, în activitatea mea”¹⁴.

După o altă mărturisire a lui M. Gaster¹⁵, prima sa vizită la profesorul Franz Miklosich a avut loc cu un an mai devreme, adică în timpul vacanței de vară a anului 1876, ceea ce nu modifică, în prea mare măsură, datele esențiale ale problemei. Important este însă faptul că, odată ajuns acasă, Gaster se grăbea să aducă la îndeplinire rugămintea ce-i fusese adresată de profesorul Miklosich, după cum ne încredințează în aceleași amintiri ale sale: „Și astfel, ajungând acasă, m-am dus, după o scurtă perioadă, în strada unde se afla șatra țiganilor și am întrebat dacă ar putea veni, careva dintre ei, să mă învețe țigănește. S-au uitat la mine ca la un nebun și au râs, dar eu am spus că plătesc foarte bine, așa că un fierar, care-și pierduse un picior într-un accident, a spus că va veni. Era un om ciudat. S-a înțeles cu mine ca să-l plătesc cu atâta pe oră, dar el niciodată n-a știut ce însemna timpul în realitate, el nu cunoștea ceasul, iar eu l-am ținut, adesea, mult mai mult decât îi spuneam, însă el obișnuia să spună: «Bine, boierule, n-are nici o importanță, o oră sau cinci ore nu este tot atâta?» A trebuit să-l învăț, cu încetul, să-mi spună povești, pe care apoi le-am scris. Din fericire, eu am păstrat manuscrisul original și am notat traducerea românească pe care mi-a dat-o. Familia și prietenii veneau și râdeau de mine, spunând: «Asta ai învățat tu în Germania, să șezi aici, cu țiganii, și să scrii povești?»

Într-o zi, un țigan a adus o nepoată sau o verișoară de-a lui, o tânără frumoasă, îmbrăcată după moda țigănească. Mi-a spus că o adusese din cauză că nimeni, din întreaga șatră, nu credea că el le spunea adevărul, ci că le spunea obișnuitele lui minciuni, pentru că obișnuia să aducă bani, iar ei credeau că îi furase. Așa că fata aceea venise să se convingă. Ea s-a așezat și a ascultat și era foarte interesant s-o auzi corectându-l. Când el spunea o poveste, ea zicea: «Nu, nu, asta

¹⁴ Cf., în arhiva de la Londra, M. Gaster, *Things that were*, Ms. A(2): *Reminiscences*, 1930-1931, p. 32-33. Cf. și Moses Gaster, *Memorii [fragmente]*, *Correspondență*. Ediție îngrijită și adnotată de Victor Eskenasy, București, Editura Hasefer, 1998, p. 153. Noi însă ne slujim de propriile noastre traduceri din limba engleză.

¹⁵ Cf. M[oses] G[aster], „Introduction” la I. *Rumanian Gypsy Folk-Tales*. Collected by Dr..., in JGLS. Third Series, vol. X, 1931, no. 4, p. 153-155. Secvențe din această introducere au fost reproduse de Venetia Newall, viitoare președintă a lui Folklore Society, in „The English Folklore Society under the Presidency of Haham Dr. Moses Gaster”, in *Studies in the Cultural Life of the Jews in England*. Edited by Dov Noy, Issachar Ben-Ami, Jerusalem, 1975, p. 221-222 („Folklore Research Center Studies”, V).

nu-i așa!» Și astfel, am pus mâna pe un număr de povești, ceea ce mi-a luat circa două luni de zile. Apoi le-am copiat și am trimis un exemplar profesorului Miklosich, care a fost foarte încântat și a folosit materialul pentru partea a doua a dicționarului său comparativ [...] și a publicat, în *Sitzung*, două din poveștile mele românești”¹⁶.

N-a fost, de altfel, unica modalitate de valorificare, fie și parțială, a acestui prețios material. Căci însuși Gaster l-a publicat, de data aceasta în nemțește, în anii imediat următori, atât în revista „Ausland”¹⁷ din München, cât și în „Bukarester Salon”¹⁸, revista aristocrației bucureștene.

Dar valorificarea integrală, pe calea tiparului, a poveștilor țigănești ale lui Moses Gaster va avea loc abia în Anglia, țara de adopție a marelui învățat de după expulzarea sa din România (1885). Nimic concret însă, pe cât știm, cu privire la aceste povești până prin 1915 – notăm că, pe atunci, Gaster era privit ca o autoritate în materie, întrucât redactase articolul despre țigani din celebra *Encyclopaedia Britannica*¹⁹ –, când M. Gaster a intrat în legătură cu „Gypsy Lore Society” din Londra, cu câțiva dintre

¹⁶ M. Gaster, *Things that were*, Ms. A(2): *Reminiscences*, 1930-1931, p. 34-35; Idem, „Introduction” la I. *Rumanian Gypsy Folk-Tales*, p. 153-155; Idem, *Memorii...*, p. 154-155; Venetia Newal, *op. cit.*, p. 220-222. Adăugăm că relațiile dintre M. Gaster și Franz Miklosich au continuat și după acest episod al colaborării lor în materie de povești țigănești. Ca dovadă, Gaster i-a recenzat lucrările lui Miklosich atât în țară (v. „Revista pentru istorie, arheologie și filologie” (RIAF), I, 1882, nr. 1), cât și în străinătate (v. „Deutsche Litteraturzeitung”, 1882, nr. 28, p. 1012-1014); a stat în corespondență cu marele slavist (din păcate, am identificat, deocamdată, doar scrisorile acestuia din urmă), căruia i-a dedicat, lui și lui G. I. Ascoli, volumul cu *Conferințele Ilchster* pe care le-a ținut, în 1886, la Universitatea din Oxford, la chiar recomandarea expresă a celor „doi regi” ai filologiei, cum erau considerați. V. volumele noastre *M. Gaster în corespondență*, București, Editura Minerva, 1985 (cap. „Lazăr Șăineanu către M. Gaster”), p. 136-138, nota 1 și, respectiv, *Dr. M. Gaster, omul și opera* (cap. „Conferințe Ilchster despre literatura greco-slavonă și relațiile ei cu folclorul Europei în timpul Evului mediu (1887)”), p. 79 ș.u.

¹⁷ Cf. M. Gaster, *Zigeunerische Märchen aus Rumänien. Der Eisenmann*, în „Ausland”, 1880, nr. 13, p. 257-259 și *Zigeunermärchen aus Rumänien. Der Zigeuner und der Teufel* și *Die beiden neidischen Schwestern*, în aceeași publicație, 1881, nr. 38, p. 745-749.

¹⁸ M. Gaster, *Ein Zigeunerischen Märchen aus Rumänien. Der Eisenmann*, în „Bukarester Salon”, I (1883), p. 281-287, respectiv *Zigeunermärchen aus Rumänien. Der Zigeuner und der Teufel*, în aceeași publicație, III (1885-1886), p. 532-536 și *Die beiden neidischen Schwestern*, p. 536-544.

¹⁹ Cf. *Encyclopaedia Britannica*, ed. a 11-a, vol. XII, Cambridge University Press, 1910-1911, p. 37-43.

membrii ei marcanți: T. W. Thompson mai întâi²⁰, secretar onorific al Societății și editor al jurnalului acesteia, „Journal of the Gypsy Lore Society”, și, ulterior, cu arhidiaconul Frederick G. Ackerley, viitor editor al Jurnalului, ca și E. O. Winstedt, subbibliotecar la celebra Bodleian Library din Oxford și, în cele din urmă, cu Dora E. Yates, și ea secretară a Societății și editoare a Jurnalului acesteia. Cele circa 200 de scrisori pe care și le-au adresat (astăzi în secțiunea „Special Collections” a Bibliotecii de la University College din Londra) permit reconstituirea întregului parcurs, destul de anevoios, căci a avut loc, în mare vorbind, între anii 1915 și 1938, al valorificării, în Anglia, a poveștilor pe care M. Gaster le culesese, în tinerețe, de la țigani din București²¹.

O primă tentativă a Societății de folclor țigănesc de a intra în posesia acestor povești aparținea lui T. W. Thompson, după cum rezultă dintr-o scrisoare a acestuia, datată 20 martie 1915, către M. Gaster: „Dar basmele Dumneavoastră țigănești în limba țigănească autentică sunt, desigur, de o valoare mult mai mare [decât un document din anul 1840, privind vânzarea, la licitație, a robilor țigani]²², și eu doresc ca Dumneavoastră să găsiți posibilitatea de a le pune la dispoziția Societății așa cum sunt”. Pentru a-l cointeresa pe Gaster, mare și cunoscut bibliofil, Thompson îi oferea, la schimb, cele șapte volume din „Journal of the Gypsy Lore Society” apărute până la acea dată.

Invitația adresată lui Gaster de a colabora, la „Journal”, cu povești țigănești este reluată de Thompson la 12 martie 1916, dar ea nu se materializează în nici un fel, foarte probabil din cauza primului război mondial, ale cărui efecte se răsfrâng și asupra activității Societății engleze de folclor țigănesc.

²⁰ La apariția cărții *Rumanian Bird and Beast Stories* (1915) a lui M. Gaster, T. W. Thompson se oferea s-o recenzeze în JGLS, „desigur că numai din punct de vedere al țiganologului”. Totodată, cerea permisiunea lui Gaster de a reproduce, din carte, câteva legende ale creației care se refereau și la țigani (Scrisori ale lui T. W. Thompson către M. Gaster din 8 și 12 martie 1916).

²¹ Scris pe hârtie fină, obținută în timpul războiului ruso-turc (Scrisoare a lui M. Gaster către Dora E. Yates din 24 mai 1932), manuscrisul se află, sub titlul *Roma folk-tales collected by Gaster* (82 p.), în biblioteca John Rylands din Manchester (Box 4/1(357) – cf. Maria (Cioată) Haralambakis, *Representations of Moses Gaster (1856-1939) in anglophone and Romanian scholarship*, in „New Europe College Yearbook 2012-2013”, p. 113-114). Din câte cunoaștem, manuscrisul cuprinde și câteva cântece populare (Scrisoare a lui M. Gaster către E. O. Winstedt din 18 mai 1923), care au rămas nepublicate.

²² Este vorba de lucrarea *Bill of Sale of Gypsy Slaves in Moldavia, 1851*, apărută în JGLS, II (1923), nr. 2, p. 68-81.

Date fiind împrăjările, M. Gaster încearcă să publice poveștile sale țigănești, alături de acelea pe care le tradusese, în engleză, din colecțiile lui Barbu Constantinescu, Franz Miklosich și Heinrich von Wlislöck²³, la o cunoscută casă de editură din Londra, Raphael Tuck & Sons²⁴, printre ai cărei directori, cinci în total, se număra Sir Arthur Conan Doyle, celebrul autor al încă și mai celebrului Sherlock Holmes. Propus pentru editare în 1919 și gata pentru tipar la începutul anului următor, volumul n-a fost totuși publicat, pe motiv că, deși, „admirabile”, poveștile nu erau potrivite pentru copii, principalul public al colecției, după cum îi scria Raphael Tuck lui M. Gaster la 18 februarie și 28 aprilie 1920. În plus, ele nu conțineau elemente pentru care puteau fi numite povești țigănești, de vreme ce erau identice cu poveștile din alte cărți [de povești], cum se exprima, la 12 decembrie 1919, același Raphael Tuck. Excepția o constituia „excelenta” snoavă *Pentru ce nu au țiganii biserică*²⁵, despre care co-editorul Edric Vredenburg îi scria lui Gaster, la 5 decembrie 1919, că „e singura poveste despre țigani; celelalte ar putea fi despre oricare alt popor”²⁶.

²³ Asupra căruia v. Ela Cosma, *Heinrich von Wlislöck*, în „Acta Musei Napocensis”, seria Istorie, Cluj-Napoca, 31-II, 1995, p. 347-350.

²⁴ În care au apărut, în aceeași vreme, alte două colecții ale lui M. Gaster: *Children's Stories from Rumanian Legends and Fairy Tales* (1922) și *Stories from the Bible* (1925?).

²⁵ Probabil *Țiganii ce și-au mâncat biserică*, pe care M. Gaster a publicat-o în RIAF, I (1883), p. 469-475.

²⁶ O propunere similară de a-i publica, în engleză, întreaga sa colecție de povești ale țiganilor din România va face M. Gaster, mai târziu, și Societății engleze de folclor țigănesc: „Vor apărea aceste povești, după aceea, într-o ediție separată? Aceasta este de importanță pentru mine, întrucât aș dori să-mi rezerv drepturile asupra unei astfel de publicații, pentru că am făcut, de asemenea, traduceri ale lucrărilor lui Barbu Constantinescu, Wlislöck, Miklosich etc., așteptând ocazia de a publica întreaga colecție” (Scrisoare către E. O. Winstedt din 1 aprilie 1924) sau: „Ele [poveștile românești culese de M. Gaster de la țiganii din România – n.n.] formează o parte a unei colecții pregătite de mine pentru tipar” (Scrisoare către același din 18 aprilie 1924). Dificultăți financiare împiedică însă publicarea unei „ediții separate” a poveștilor țigănești ale lui M. Gaster, după cum îi scria, la 2 aprilie 1924, E. O. Winstedt: „Noi nu ne putem permite să scoatem, în zilele noastre, o ediție separată [a poveștilor]”. Dar ideea de a o realiza îl va preocupa în continuare pe M. Gaster, care preconiza publicarea, într-o ediție științifică, din păcate nerealizată, a tuturor poveștilor țigănești de care dispunea, cu indicarea paralelelor românești și străine ale poveștilor, care urmau a fi însoțite de ilustrații sugestive (Scrisoare către Dora E. Yates din 2 decembrie 1937), cum procedase, anterior, și cu volumul său de povești românești *Children's Stories from Rumanian Legends and Fairy Tales* (1922).

Urmare a revitalizării, după război, a Societății engleze de folclor țigănesc (despre care Gaster citise în „Times Literary Supplement”), problema publicării poveștilor sale țigănești este din nou la ordinea zilei. Inițiativa aparținea, și de data aceasta, lui T. W. Thompson, care, animat de dorința de a-i obține colaborarea, îi oferea din nou lui M. Gaster seria, de nouă volume acum, din „Journal of the Gypsy Lore Society”. Date fiind cheltuielile pe care le presupunea editarea unor astfel de texte, Societatea nu se angaja să publice, în „Journal”, întreaga colecție de povești a lui M. Gaster. Mai ales că respectiva publicație acordase suficient interes, până atunci, textelor povestite în dialectele țiganilor din România. Caz în care se va mărgini să dea doar rezumate în limba engleză ale poveștilor, după cum îi scria lui Gaster, la 22 februarie 1922, T. W. Thompson.

Recunoscător acestuia pentru darul făcut, M. Gaster, acum membru al Societății, trimitea, pentru a fi publicată în „Journal”, doar una din poveștile sale țigănești, însoțită de o traducere în engleză, care îi aparținea, subliniind și traducând, totodată, cuvintele românești care apăreau în țesătura poveștii, cum se preciza în scrisorile din 31 martie și 15 mai 1922 pe care Gaster le trimitea interlocutorului său. Restul poveștilor vor fi puse la dispoziția Societății abia la începutul anului 1923, când E. O. Winstedt, o altă figură proeminentă a cercetărilor de folclor țigănesc, promitea, printr-o scrisoare din 2 aprilie, să le publice, cu timpul, în „Journal”, în caz că se vor dovedi a fi „tot atât de bune ca și poveștile țigănești din România pe care le publicaseră Constantinescu și Miklosich”, cum avertiza Winstedt printr-o scrisoare din 21 mai 1923.

Pentru a asigura poveștilor lui Gaster o înaltă ținută științifică, s-a recurs la ajutorul lui Frederick G. Ackerley, un alt specialist britanic în materie, considerat drept cel mai potrivit a le edita, întrucât cunoștea atât limba română²⁷, cât și dialectele vorbite de țiganii din România (Scrisoare a lui E. O. Winstedt către M. Gaster din 2 aprilie 1923). De altfel, el însuși culesese povești, ca și Dora E. Yates, de la căldărarii români care vizitaseră Anglia în anii 1911-1913²⁸.

²⁷ A și publicat un manual pentru învățarea limbii române (cf. Frederick G. Ackerley, *A Rumanian Manual for Self-Tuition...*, London, Kegan Paul, Trench, Trubner, 1917. Republicat în 1940. Informația o datorăm regretatului profesor american Charles M. Carlton, romanist și românist: *Romanian Language – Teaching Materials: A Survey and Analysis* (ms.), p. 7).

²⁸ Cf. Scrisori ale lui T. W. Thompson către M. Gaster din 20 martie 1915 și 10 martie 1922, respectiv Scrisoare a Dorei E. Yates către M. Gaster din 20 februarie 1935.

Cum se vede, optica Societății asupra poveștilor țigănești ale lui M. Gaster s-a modificat între timp: dată fiind valoarea lor deosebită, nu le vor publica în rezumate englezești, cum se credea inițial, ci integral, chiar dacă ele prezentau și unele neajunsuri: „Ca povești – îi scria Winstedt lui M. Gaster la 9 iunie 1924 –, sunt excelente, deși, ca mostre ale limbii țigănești, ele sunt, probabil, un pic prea încărcate cu cuvinte românești”. Din motive de ordin financiar, le vor publica însă numai în „Journal”, nu și într-un volum separat, cum ar fi dorit M. Gaster²⁹.

Apărute între 1931 și 1938, cele cinci povești țigănești ale lui M. Gaster³⁰ s-au bucurat de aprecierea unanimă a specialiștilor britanici care au conlucrat la pregătirea lor pentru tipar, între care l-am adăuga, la cei deja amintiți, și pe B. J. Gilliat-Smith, fost consul englez la Varna, apoi consul la Sarajevo și, ulterior, la Leningrad, și el „o autoritate în dialectul țiganilor din România” (Scrisoare a Dorei E. Yates din 17 februarie 1932). Dăm, spre ilustrare, câteva secvențe din scrisorile pe

²⁹ O bogată, asiduă corespondență a purtat M. Gaster, pe această temă, cu Dora E. Yates, devenită, între timp, editor al lui „Journal of the Gypsy Lore Society”: „Are Societatea intenția de a aduna toate poveștile mele așa cum apar în «Journal» și să le publice, după aceea, ca un volum separat? Cred că ar merita” (Scrisoare a lui M. Gaster din 25 octombrie 1932) sau: „Sunt bucuros că sugestia mea de a avea o ediție separată a tuturor acestor povești Vă surâde și că Vă veți servi de prima ocazie de a o supune Comitetului [editorial – n.n.]. Altfel, asemenea povești vor rămâne înmormântate în ceea ce numesc catacombele revistelor și jurnalelor, în timp ce o colecție își va găsi drumul printre un public mai larg...” (Scrisoare a aceluiași din 31 octombrie 1932). „Sugestie excelentă” în opinia Dorei E. Yates, pe care o va supune, repetat, Comitetului editorial al Societății: „Eu voi reaminti din nou Comitetului editorial despre dorința Dumneavoastră de a avea aceste texte publicate, mai târziu, într-o monografie separată, dar Comitetul a decis, mai devreme în acest an, că alte monografiile ale Gypsy Lore Society nu pot fi publicate în prezent și nici extrase ale articolelor colaboratorilor – un foarte mare păcat!” (Scrisoare a Dorei E. Yates din 10 iunie 1933). Din aceleași rațiuni financiare, n-a fost acceptată nici propunerea de a se trage, pe seama Societății, câte 50 de exemplare din poveștile lui Gaster, care urmau a fi compactate, în final, într-un volum de sine stătător (Scrisori ale Dorei E. Yates din 26 iulie și 11 august 1933). O putea face în nume personal, pe propriile sale speze, sugestie acceptată de M. Gaster, care însă s-a dovedit a fi tardivă, din cauză că, nefiind preveniți din timp, tipograful distrușeseră deja șpalturile primei povești, publicată cu doi ani mai înainte (Scrisoare a Dorei E. Yates din 14 februarie 1933).

³⁰ În ordinea apariției lor în „Journal”, acestea sunt: *The Golden Children*, in JGLS, X (1931), nr. 4, p. 153-171; *The Iron Man*, XII (1933), nr. 4, p. 166-189; *The Beauty like the Sun*, XV (1936), nr. 3, p. 10-21; *The Wife from the Fairy World*, XV (1936), nr. 4, p. 160-182 și *The Gypsy and the Devil*, număr jubiliar pe 1938, p. 58-66. Este de la sine înțeles că toate cele cinci povești au fost publicate atât în original, cât și în traducere engleză.

care aceștia i le-au trimis lui M. Gaster: „Poveștile sunt atât de bune, iar notarea originală a textului pare să fie atât de perfectă și de exactă din punct de vedere fonetic încât considerăm că ar fi un nenoroc să nu avem prilejul de a corecta textul dactilografiat (care nu în puține cazuri este cu totul neinteligibil) prin compararea cu propriul manuscris original al Dumneavoastră” (Scrisoare a lui Frederick G. Ackerley din 7 iulie 1924); despre *Omul de fier*, Dora E. Yates scria că este „o poveste bună, dar destul de dificilă în privința textului țigănesc” (Scrisoare din 3 iulie 1932), pentru a afirma apoi, despre aceeași poveste, că „este un excelent exemplu de poveste țigănească din România” (Scrisoare din 24 august 1932); „Povestea era atât de splendidă în versiunile germană și engleză, numai țigăneasca pare defectuoasă, probabil din cauza informatorului, care, deși „un excelent povestitor”, vorbea o formă negramaticală a dialectului țigănesc (Scrisoare din 6 februarie 1933); „Ele sunt atât de frumoase povești și atât de infinit superioare (din punctul de vedere al folcloristului) acelor rău spuse povești în țigăneasca albaneză încât suntem nerăbdători să publicăm întreaga Dumneavoastră serie cât mai curând posibil” (Scrisoare din 24 iulie 1933); „Da! Toți membrii Comitetului editorial trăiesc fascinația poveștilor dumneavoastră și toți lingviștii o vor face” (Scrisoare din 31 decembrie 1936); cât privește ultima poveste, *Țiganul și dracul*, care urma să apară în numărul jubiliar, din vara anului 1938, al lui „Journal of the Gypsy Lore Society”, spunea că era „o mostră, un exemplu atât ca poveste autentică, precum și ca un bun text țigănesc” (Scrisoare din 29 mai 1938).

Încântat el însuși de aprecierile de care se bucurau, printre specialiștii britanici, poveștile sale de la țiganii din România, M. Gaster promitea că va mai culege asemenea povești și în viitor, în caz că se vor ivi împrejurări favorabile pentru a o face: „Cu toate acestea³¹ – îi scria

³¹ Era vorba de pericolele la care se expunea culegătorul de folclor țigănesc dacă nu-și lua măsuri de precauție în a evita eventualele suspiciuni ale informatorilor, cum i s-a întâmplat folcloristului bucureștean Barbu Constantinescu, care „abia a scăpat să nu fie înjunghiat în spate când a încercat să afle ceva din modul lor de viață [al țiganilor – n.n.], într-una din șetrele lor” (Scrisoare a lui M. Gaster către T. W. Thompson din 12 aprilie 1922). Întâmplarea a relatat-o M. Gaster și în articolul *An interesting incident*, deja menționat. Dificultatea de a culege folclor de la informatorii țigani este subliniată de M. Gaster și într-o scrisoare, din 26 octombrie 1937, către Dora E. Yates. Urmând să vină la Londra pentru a-i întâlni pe Gaster și pe Charles David în vederea definitivării, pentru tipar, a ultimei povești țigănești culese de învățatul român, Dora E. Yates dorea să asculte, cu aceeași ocazie, două orchestre ale țiganilor unguri care cântau, pe atunci, în capitala britanică. Ocazie cu care spera să culegă și câteva

M. Gaster lui T. W. Thompson la 12 aprilie 1922 –, subiectul este foarte interesant și, dacă voi fi destul de norocos să merg din nou în România și să petrec acolo nu doar câteva săptămâni, ca anul trecut³², ci câteva luni, m-am hotărât să rezerv cea mai mare parte din timpul meu pentru urmărirea, din nou, a studiilor mele țigănești”.

Desigur, și prestigiul de țiganolog al lui M. Gaster avea să crească din ce în ce mai mult. Cum am văzut, T. W. Thompson îl invita să colaboreze la „Journal” atât cu povești țigănești, cât și cu materiale referitoare la istoria țiganilor din România (Scrisoare din 12 martie 1916); intrarea lui M. Gaster la Societate (ceea ce s-a și întâmplat) însemna, pentru același Thompson, „atât o onoare, cât și o plăcere” (Scrisoare din 10 martie 1922); reputat țiganolog și românist, arhidiaconul Frederick G. Ackerley nu numai că a acceptat să editeze poveștile țigănești ale lui M. Gaster, dar i le și cerea cu împrumut, pentru a le utiliza în propriile sale cercetări (Scrisoare din 7 iulie 1924); pentru inimoasa și atât de des amintita Dora E. Yates, cu rol de vioara întâi în publicarea poveștilor lui M. Gaster, acestea puteau constitui un motiv de atracție pentru alți viitori membri ai Societății, în special folcloriști, în sânul căreia nu mai erau activi decât Gaster și Thompson (Scrisori către M. Gaster din 10 iunie și 11 august 1933); când Frederick G. Ackerley, care recenzase fascicula I din cartea lui Izydor Kopernicki, *Textes Tsiganes*, nu avea timpul necesar să recenzeze, pentru „Journal”, și fascicula a doua a lucrării, trimisă de Academia Poloneză, cel mai potrivit să-l înlocuiască era, spre satisfacția tuturor, însuși M. Gaster³³: „Noi vă suntem într-adevăr

povești de la membrii respectivelor orchestre, ceea ce îi părea lui Gaster greu de realizat, în ciuda preparativelor pe care le făcuse el însuși în prealabil: „Eu mă îndoiesc foarte mult că veți fi în măsură să scoateți câteva povești de la ei. Ei se cred cu mult deasupra unor asemenea lucruri. Poți să le obții numai în intimitate, când le-ai câștigat încrederea și știu că nu intenționezi să râzi de ei”.

³² Era vorba de conferințele pe care M. Gaster le-a susținut, la invitația Guvernului român, în toate provinciile României întregite (cf. Virgiliu Florea, *Cărturari englezi în apărarea Marii Uniri*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj”, XXXIX (1989), p. 545-551, respectiv Idem, *M. Gaster și Agnes Murgoci – avocați în Marea Britanie ai culturii populare românești/Advocates in Great Britain of Romanian Popular Culture*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2003, 244 p.).

³³ Cf. M. Gaster, *I. Kopernicki, Textes Tsiganes...*, in JGLS, XI (1932), p. 199-201. Pentru Izydor Kopernicki (1825-1891), antropolog, etnolog și lingvist polonez, care a activat, o vreme (1865-1871), și la București, v. I. Petrică, *Confluente culturale româno-polone*, București, Editura Minerva, 1976, p. 119-122.

recunoscători – îi scria Dora E. Yates la 25 mai 1932 – pentru a fi consimțit să scrieți această recenzie și ne simțim onorați că un folclorist atât de distins ca Dumneavoastră va contribui la paginile [revistei] noastre”; publicându-i lui Gaster, în „Journal”, articolul *Gypsy Musicians in Moldavia*, Dora E. Yates îl considera, într-o scrisoare din 24 martie 1933, o completare fericită la articolul, din același număr, *Gypsies as Ministrels*, al profesorului Walter Starkie din Dublin, a cărui carte, *Raggle-Taggle*³⁴, tocmai apăruse, cele două capitole despre muzica ungurească și românească fiind de cea mai bună calitate; primind, la redacție, cartea profesorului sârb T. Gjorgjević³⁵, *Siganshie narodne propovesti*, tipărită cu litere chirilice, tot lui M. Gaster i-o va încredința Dora E. Yates spre recenzare (Scrisoare din 31 ianuarie 1934)³⁶, ca și pe aceea a Dr. John Sampson³⁷, *Welsh Gypsy Folk-Tales* (Scrisori din 16 octombrie și 5 noiembrie 1935); întâlnindu-l, personal, abia în toamna lui 1937 (căci ea își avea reședința în Liverpool), Dora E. Yates era de părere că, dacă ar fi fost desemnat, cu ani în urmă, editor al lui „Journal of the Gypsy Lore Society”, M. Gaster avea toate calitățile pentru a fi ridicat respectiva publicație la înălțimi nebănuite: „Așa, simt ca o imensă onoare de a fi ajutat (chiar dacă într-o mică măsură) la publicarea acelor texte țigănești din România” (Scrisoare din 3 noiembrie 1937); având în vedere că Gaster n-a putut participa, întrucât avea loc sâmbăta, zi de sărbătoare la mozaici, la dineul oficial prilejuit de împlinirea a 50 de ani de existență a lui „Gypsy Lore Society”, dineu care a avut loc în vara anului 1938, absența lui a fost profund regretată de folcloriști, de T. W. Thompson și Frederick G. Ackerley în special, după cum îi scria, la 9 octombrie 1938, Dora E. Yates.

³⁴ Cf. M. Gaster, *Raggle-Taggle. By Walter Starkie. Adventures with a Fiddle in Hungary and Roumania, London, John Murray, 1933...*, in „Folklore”, XLIV (1933), nr. 4 (December), p. 401-403.

³⁵ Cu care M. Gaster era în relații de corespondență încă din 1919: „Îmi permiteți să Vă amintesc, acum, de binevoitoarea Dumneavoastră promisiune de a-mi trimite, dacă este posibil, cartea Dumneavoastră despre țiganii sârbi, precum și colecția de cântece populare sârbești cu notații muzicale, pe care mi-ați menționat-o” (Scrisoare a lui M. Gaster către T. Gjorgjević din 4 iulie 1919).

³⁶ Cf. M. Gaster, *T. Gjorgjević, Siganshie narodne propovesti*, in JGLS, XIII (1934), p. 215-216.

³⁷ Cf. M. Gaster, *John Sampson: XXI Welsh Gypsy Folk-Tales, With engravings on wood by Agnes Miller Parker. The Gregynog Press, Newtown, 1933...*, in „Folklore”, XLVI (1935), nr. 3 (September), p. 295-297.

Frumoasă amintire îi va păstra Dora E. Yates lui M. Gaster și peste ani. Publicând, în 1953, lucrarea autobiografică *My Gypsy Days*, distinsa folcloristă britanică afirma că poveștile țigănești ale lui M. Gaster erau „tot atât de lungi și amănunțite ca oricare poveste din colecția Grimm” (p. 95)³⁸, părere pe care o exprimase, anterior, și în introducerea la antologia sa de povești țigănești, *A Book of Gypsy Folk-Tales* (1948)³⁹. Abordată fiind, mai târziu, de Venetia Newall, viitoare președintă a Societății „Folklore”, Dora E. Yates, în vârstă de 93 de ani, rememora, într-o scrisoare din 6 iunie 1973, întâlnirea sa cu M. Gaster, impresia deosebită pe care acesta i-o făcuse: „L-am întâlnit o singură dată [în intervalul 26-28 noiembrie 1937, în timpul vizitei ei la Londra – n.n.] pe Moses Gaster și am fost atunci foarte impresionată de erudiția lui, atât ca învățat evreu, cât și ca specialist în folclorul românesc și țigănesc. Poveștile pe care le-a cules erau admirabile, iar valoarea lor sporită de comentarii savante”⁴⁰. În consecință, trei dintre poveștile lui M. Gaster au fost incluse de Dora E. Yates în amintita sa antologie de povești țigănești, după cum procedase anterior, cu două dintre ele, și Dr. Walther Aichele, în a sa *Zigeunermärchen*⁴¹.

Dar impresionanta arhivă de la Londra a lui M. Gaster dezvăluie și alte interesante aspecte ale activității sale de țiganolog. Le semnalăm, mai întâi, pe cele de natură teoretică și metodologică.

După toate probabilitățile (căci parte din copiile scrisorilor sale sunt astăzi ilizibile), M. Gaster era de părere că repertoriul de povești al țiganilor din România era tributar, în cea mai mare măsură, repertoriului românesc de povești. (O părere asemănătoare împărtășea, cu privire la alt spațiu geografic, și T. W. Thompson, colegul de Societate al lui M. Gaster, căruia îi scria, la 12 martie 1916, că „splendidele povești țigănești din Bulgaria pe care le publicase B. J. Gilliat-Smith erau, în marea lor majoritate, de origine bulgară sau turcă”).

³⁸ Dora E. Yates, *My Gypsy Days*, London, 1953, p. 95.

³⁹ Cf. Dora E. Yates, *A Book of Gypsy Folk-Tales*. Selected by..., London, Phoenix House, 1948, în care sunt reproduse poveștile atât de apreciate (p. 5), *The Golden Children* (p. 105-111), *The Iron Man* (p. 111-116) și *The Wife from the Other World* (p. 116-124).

⁴⁰ Venetia Newall, *op. cit.*, p. 220-221.

⁴¹ Cf. Walther Aichele, *Zigeunermärchen*, herausgegeben von..., Jena, 1926, în care sunt reproduse basmele *Die beiden neidischen Schwestern* (p. 93-98) și *Der Eisenmann* (p. 99-104), ediția a doua, 1962, p. 104-110 și, respectiv, 110-116.

De unde decurge și următoarea exigență de ordin metodologic: pentru a fi un bun culegător (și exeget) al poveștilor țigănești, al celor din România în cazul de față, nu e suficient să știi doar țigănește, ci și românește⁴², iar modul de a gândi și a simți al românilor să-ți fie îndeobște familiar. Condiții pe care le îndeplinea, căci știa țigănește, și Charles David, un tânăr român aflat la studii în Anglia, care l-a ajutat pe Gaster, lipsit de vedere, în pregătirea pentru tipar a poveștilor sale țigănești.

De cea mai mare importanță pentru țișanologul român era însă – o afirma M. Gaster în scrisorile trimise interlocutorilor săi britanici – cunoașterea aprofundată a limbii române, fără de care „este extrem de dificil să urmărești modul în care se exprimă țiganul” (Scrisoare către E. O. Winstedt din 18 mai 1923); „Nu e deloc ușor să ajungi îndărătul minții țiganului dacă nu știi românește foarte bine. Întregul stil și întreaga mentalitate sunt românești și urmează frazeologia românească pe care o traduce în țigănește” (Scrisoare către Dora E. Yates din 22 octombrie 1931); „Nu pot să nu spun că, dacă nu ești cu totul familiarizat cu limba română, este aproape imposibil să pătrunzi în dosul minții țiganului. El gândește românește și folosește numai cuvinte și expresii [țigănești?]” (Scrisoare către aceeași din 24 februarie 1932); „Ar putea fi [în povești] anumite puncte care rămân încă obscure și care, prin cunoașterea de către mine a limbii române și a spiritului țiganului, precum și a lucrurilor din România, eu pot fi în măsură să depășesc mult mai ușor unele dificultăți decât ar putea fi altminteri cazul” (Scrisoare către aceeași din 13 iunie 1932); „Am încercat să traduc [poveștile] literal chiar și în ordinea sintactică răsturnată în care stau cuvintele și apoi am dat traducerea corectă. Este o românească ideomatică și țiganii trebuie să

⁴² Este și unul din motivele pentru care Dora E. Yates a recurs la ajutorul unei tinere englezoaice, Cynthia Jopson (Crews), care știa românește (între altele, a tradus, în engleză, *Soacra cu trei nurori* a lui Ion Creangă), întrucât a întreprins, cu ajutorul lui M. Gaster, cercetări asupra dialectului iudeo-spaniol la vorbitorii din România (București, Craiova, Turnu Severin) și țările balcanice (cf. Virgiliu Florea, *Prieteni români ai lui M. Gaster. Cercul „Junimii” bucureștene* (cap. „Ion Creangă”), p. 159). Pentru ajutorul ei la pregătirea pentru tipar a poveștilor țigănești ale lui M. Gaster, cf. și scrisoarea pe care Dora E. Yates i-a trimis-o acestuia la 20 februarie 1935. Alte date despre Cynthia Jopson (Crews) comunică, mai recent, Ion Taloș în vol. *Folclor spaniol/sefard în România. File de istorie culturală*, apărut la București, Editura Hasefer, 2017, passim.

fi trăit, evident, multă vreme în România, gândurile lor sunt, în întregime, în linie românească și numai cineva foarte experimentat în acea limbă i-ar putea urmări în mod satisfăcător” (Scrisoare către aceeași din 13 februarie 1933).

Principiu de bază în folcloristică, respectarea, cu strictețe, a autenticului folcloric este și ea teoretizată de M. Gaster, într-o scrisoare pe care i-o trimitea, la 29 noiembrie 1934, lui G. A. Lăzurică, președinte al Uniunii Generale a Romilor din România: „O altă parte, nu mai puțin adevărată [pe lângă scrierea unei istorii a Țiganilor din România, scop în care recomanda, între altele, cercetarea listelor cu robii Țigani, unele în posesia Bibliotecii Academiei Române, din arhivele domnești și mănăstirești – n.n.], ar fi o adunare de basme, proverbe, balade și toată literatura populară care trăiește în gura romilor, scrisă cu exactitatea filologică, dacă are să fie de valoare pentru studiul limbei și al dialectelor. O astfel de colecție trebuie să fie însoțită de o traducere literală, adică cuvânt de cuvânt, și nu o traducere liberă. De acestea nimeni nu se sinchisește. Floricele nu ne trebuie, ci așa cum vorbesc romii și povestesc, așa trebuie să fie atât textul, cât și traducerea”⁴³.

Pledoarii asemănătoare va face M. Gaster, cum anticipam, și în privința întocmirii, pe baze arhivistice, a unei istorii a Țiganilor din România, de a cărei elaborare pare a fi fost preocupat încă din perioada studiilor sale de la Breslau, când i se adresa istoricului Grigore G. Tocilescu, aflat la studii în Franța, cu rugămintea de a-i trimite „un extract de acele numi din chrisovul cel mare al familiei Buzeștilor” (Scrisoare a lui Grigore G. Tocilescu din 3 decembrie 1878).

Intrând, mai târziu, în legătură cu „Gypsy Lore Society”, M. Gaster se oferea să extragă pasajele despre Țigani din vechile coduri românești de legi; să studieze *Descrierea Moldovei* a lui Dimitrie Cantemir și să cerceteze catalogul manuscriselor din Biblioteca Academiei Române, în care își aducea aminte că găsisese, cu 40 de ani în

⁴³ De respectarea autenticului folcloric ține și notarea de către M. Gaster, mai rară în folcloristica românească a timpului, a principalelor detalii tehnice ale culegerii, a informatorilor în primul rând, cu numele și cu adresele lor de domiciliu: Tănase Stan Lăcătuș, din Str. Crucea de Piatră, angajat al unui Dn. Fylon Capres; Leanca a lui Costache Ciotoni și Vasile Niculae, din Str. Cazarmei, nr. 43. Revenind în țară câțiva ani mai târziu, Gaster i-a căutat din nou pe foștii săi informatori, pe care însă nu i-a mai găsit la adresele menționate (cf. M. Gaster, „Introduction” la *Rumanian Gypsy Folk-Tales*, p. 155).

urmă [cca 1882 – n.n.], liste cu țiganii pe care domnitorii români îi cedaseră, în dar, diferitelor așezăminte mănăstirești (Scrisoare către T. W. Thompson din 16 aprilie 1922).

Recomandarea de a cerceta asemenea liste i-o făcea M. Gaster și părintelui C. J. Popp Șerboianu, despre care se aflase că a publicat, la Paris, o importantă colecție de folclor al țiganilor din România⁴⁴, favorabil recenzată în „Times Literary Supplement”: „Cât despre trecutul țiganilor în România se poate găsi un material foarte bogat și până acuma abia atins în arhivele și catasti[fe]le monăstirilor din țară, cari toți [sic!] au avut un număr mare de robi și mai toți boierii. Vodă însuși au ținut tot atât de mare număr de robi. Cine știe unde s-au dus catastifele vechilor visterii care adunau impozitele asupra țiganilor liberi puse sub orânduiala bulubașilor, precum erau lingura[rui], aurarii și alți de soiul lor. Precum știi, se află câteva codice ale unor mănăstiri din Moldova în Biblioteca Academiei Române în București” (Scrisoare din 10 martie 1931)⁴⁵.

În imposibilitate de a le cerceta și personal, căci era departe de țară, M. Gaster a publicat, totuși, câteva secvențe de istorie a țiganilor din România, apărute în prestigiosul „Journal of the Gypsy Lore Society”: *Bill of Sale of Gypsy Slaves in Moldavia, 1851; Two Rumanian Documents concerning Gypsies; Rumanian Gypsies in 1560 și Gypsy Musicians in Moldavia*⁴⁶.

Exemplară rămâne, în altă ordine de idei, atitudinea umanitară, de profundă compasiune și toleranță, pe care a manifestat-o M. Gaster față de țigani, cel mai oropsit, mai năpăstuit grup etnic din Europa: „Ce pacoste pentru sărmanii netoți – îi scria Gaster, la 10 martie 1931, părintelui Popp Șerboianu – goniți din loc în loc, că parcă ar fi ciuმაți.

⁴⁴ Cf. C. J. Popp Șerboianu, *Les Tsiganes. Histoire. Ethnographie. Linguistique. Grammaire. Dictionnaire*, Paris, Payot, 1930 („Bibliothèque Scientifique”).

⁴⁵ Îndemn adresat de Gaster, la 29 noiembrie 1934, și lui G. A. Lăzurică: „Primul lucru ce trebuie făcut este de a cerceta arhivele din țară, atât cele mănăstirești, cât și cele domnești”. Pe G. A. Lăzurică, autodidact cu talent literar, colaborator la presa timpului („Epoca”, „Poșta țăranului”, „Universul” și „Adevărul literar”), l-a încurajat M. Gaster în activitatea cărturărească pe care o desfășura, i-a publicat, în JGLS, un articol din „Adevărul literar” și l-a pus în legătură cu Gypsy Lore Society, pentru a le trimite, la redacția revistei, și alte materiale referitoare la țiganii din România.

⁴⁶ Cf. *Bill of Sale of Gypsy Slaves in Moldavia, 1851*, in JGLS, seria a III-a, II (1923), nr. 2, p. 68-81; *Two Rumanian Documents concerning Gypsies*, IX (1930), nr. 4, p. 179-182; *Rumanian Gypsies in 1560*, XII (1933), p. 61; *Gypsy Musicians in Moldavia*, XII (1933), p. 109.

E o nenorocire că lumea n-a învățat să trateze pe om ca om și nu ca fiară sălbatică, dacă se deosebește cât de mic [= puțin]”.

De pe aceeași poziție umanitară a luat M. Gaster atitudine, de data aceasta în mod public, în favoarea țiganilor din Anglia, trimițând, la prestigiosul ziar „The Observer”, o adevărată diatribă (pe care redacția a atenuat-o, prin suprimarea, ca fiind „prea tari”, a ultimelor două propoziții (Scrisoare către Dora E. Yates din 4 mai 1937) la adresa autorităților locale din Epsom Downs, care nu permiteau țiganilor să sălășluiască în acea renumită stațiune balneoclimaterică, celebră și pentru cursele de cai organizate acolo. Intitulat *The Gypsies on Epsom Downs*, articolul a fost publicat într-unul din numerele dintre 29 aprilie (când fusese trimis la redacție) și 4 mai 1937 (când era dat ca apărut), pe care nu le avem, din păcate, la dispoziție. În consecință, îl reproducem, integral, după o copie a originalului trimis de M. Gaster la redacția ziarului „The Observer”: „Îi este permis cuiva care a fost adânc interesat în limba și literatura țigănească de peste 60 de ani și care publică încă povești culese din gura țiganilor să intervină în favoarea sărmanilor țigani în problema de la Epsom Downs? N-ar trebui oare ca aceia care se trezesc acum că țiganii ar reprezenta un rău pentru Epsom Downs să-și amintească, de asemenea, că ei trăiesc acolo, netulburați și protejați de lege și de tradiții, de multe generații? Cu siguranță, răul pe care îl fac este zero în comparație cu acela al vilegiaturiştilor care invadează anual Epsom Downs și lasă pe seama locuitorilor de acolo să le adune gunoaietele. Pe lângă aceasta, acuzația adusă țiganilor de a fi hoți nu este nouă, iar eu nu cred că țiganii vor fi tratați cu îngăduință atunci când sunt prinși asupra faptului. Într-adevăr, ceva mai multă milă și ceva mai multă considerație ar trebui acordate acestui sărman popor nomad, a cărui viață și istorie nu este lipsită de farmecul Estului, pe care îl aduc cu ei într-o lume materială necruțătoare. Pot exista legi și decrete, dar, cu siguranță, nu poate exista un set de legi și decrete pentru unii și altul pentru ceilalți. Eu nu pot decât să sper că autoritățile locale își vor reconsidera decizia și vor permite țiganilor să rățăască din nou liber la Epsom Downs”⁴⁷.

⁴⁷ Cf., pe aceeași temă, și scrisoarea, datată 4 mai 1937, a lui M. Gaster către C. F. T. White, care citise articolul din ziarul „Observer” al marelui învățat: „La urma urmelor, ei [țiganii – n.n.] au dreptul să ceară a fi cetățeni britanici la fel de mult ca și alte populații care au trăit aici pentru atât de mult timp și, desigur, ar trebui să fie aceeași lege pentru toți”.

Deschizător de drumuri, alături de Barbu Constantinescu, în studierea istoriei și, mai ales, a folclorului țiganilor din România, M. Gaster s-a bucurat de aprecierea unanimă a specialiștilor europeni ai domeniului, a celor britanici în special. Ilustrative sunt, în acest sens, cuvintele pe care le-a scris arhidiaconul Frederick G. Ackerley la moartea lui M. Gaster, în necrologul pe care i l-a consacrat: „Acum, că el nu mai este printre noi, «Gypsy Lore Society» este cu mult mai săracă”⁴⁸.

⁴⁸ Frederick G. Ackerley, *Doctor Moses Gaster*, in JGLS, seria a III-a, XVIII (1939), nr. 2-3, p. 152.